

עוד על מעמדו של 'הבשר המתורבת'

בתאריך כ"ד טבת תשפ"ג פרסם הרב הראשי לישראל הרב דוד לאו שליט"א פסק הלכה לגבי 'הבשר המתורבת', והעלה בו שדינו של בשר מתורבת המיוצר מתאי גזע וגדל על גבי מצע צמחי¹ הוא כמוצר צמחי (פרווה)². וזה מעשהו של הבשר המתורבת שנידון כאן: מתחילים בתהליך ההפריה של הבהמה בתוך גופה של הנקבה, וכאשר הביצית מופרית אך עדיין לא נצמדה לדופן הרחם שוטפים את הביצית מהרחם ('שטיפת עוברים') ונוטלים אותה למעבדה. בשלב זה קיימים בביצית תאי גזע של העובר העתידי³. לאחר מכן מתחילים לשכפל את תאי הגזע - מזינים אותם בחומרים צמחיים או סינטטיים שאינם אסורים באכילה, כדי לגרום להם בסופו של דבר להתמייין לסוג הבשר שאנו חפצים בו.

והנה, אין בידינו היקש ישיר מחז"ל למה לדמות את הבשר המתורבת הזה, אך באפשרותנו להקיש היקשים ע"י מושכלות ראשונות שיורונו את ההלכה, ומחובתנו ללכת על פיה. זה הכח של כללי ההלכה, שהם הם אבות הבניין לכל ההלכות שילמדו מהם. ונראה שמתוך כללים אלו יש להגיע למסקנה שונה ממה שהעלה הרב לאו שליט"א.

ראשית יש לדעת, שבהמה האסורה מהתורה, כגון בהמה טמאה כחזיר שאסורה באכילה מהתורה - כולה אסורה משום חזיר, ולא שחלק ממנה אסור משום חזיר וחלק לא; אלא שהאיסור הוא האכילה בלבד, לכן אם למשל לקחנו שומן של חזיר והחדרנו אותו לדמו של יהודי אין בדבר איסור, לפי שבהמה טמאה התורה אסרה לאוכלה אבל לא אסרה להשתמש בה, וזה ברור. ולכן, האיסור של אכילת בשר טמא הינו דווקא בחלק שנאכל, אבל דבר שאינו נאכל אין בו איסור אכילה מהתורה. וז"ל הרמב"ם (מא"ס ד, יח):

האוכל מנבלה וטריפה או מבהמה וחיה הטמאים מן העור ומן העצמות וכו' ומן השליה שלהן אע"פ שהוא אסור - הרי זה פטור, מפני שאין אלו ראויות לאכילה אינו מתחייב על אכילתן.

1 ע"פ הנחיות מפורטות שיבוארו להלן (וראה גם בהערה הבאה).

2 אפשר למצוא אותו בין השאר בקישור הזה: https://img.mako.co.il/2023/01/18/tech12_cultured_meat_kosher.pdf?Partner=interlink

3 תאי גזע הינם תאים ראשוניים הזחים זה לזה, קודם התמיינותם לתאים מסוימים כגון תאי בשר, תאי שומן, תאי עצם וכו'.

וראה בהל' טומאת אוכלין (ג, ג) שאלו החלקים ראויים הם לאכילה בשעת הדחק, ולכן מובן מדוע אסורים הם מדרבנן. עכ"פ פשוט שמצד עצמה - כל הבהמה טמאה היא.

עוד כתב הרמב"ם (שם הל' כ):

יש עורות שהן כבשר והאוכל מהן כזית כאוכל מן הבשר, והוא שיאכל אותם כשהם רכים. ואלו שעורותיהם כבשרם: עור האדם, ועור החזיר של ישוב, ועור חטוטרת של גמל שלא טענו עליו משא מעולם ולא הגיע למשא שעדיין היא רכה וכו'.

וכמש"כ לעיל, שהחילוק הוא כפי מה שהם ראויים לאכילה, אבל מצד הדבר עצמו ודאי שדינו כדין הבהמה שממנו נלקח, כגון עור חטוטרת של גמל - האוכל בשר של גמל והאוכל עור של גמל בשניהם האדם אוכל גמל, אלא שמצד האכילה יש נפ"מ - אם הדבר ראוי לאכילה הרי זה לוקה מהתורה, ודבר שאינו ראוי אלא בדוחק - אסור מדרבנן, ודבר שאינו ראוי כלל לאכילה - הרי זה מותר משום שאין כאן אכילה כלל. עכ"פ הבריה שלפנינו כולה מכלל מינה היא⁴. נמצא לפי זה שהלוקח תאי גזע של בהמה דינם כדין הבהמה שממנה נלקחו, כגון הלוקח תאי גזע של בהמה טריפה הרי לפנינו חלק מבהמה טריפה, והלוקח תאי גזע מבהמה טמאה הרי לפנינו חלק מבהמה טמאה, וזה היסוד מוכרח הוא ע"פ היקשים ישרים. אלא שאם מצד קוטנם של תאי הגזע, או מצד פגימתם, אינם ברי אכילה, זהו מצד האכילה בלבד, ועל אכילתם לא יהיה עונש וכמ"ש לעיל, אך מצד עצמם הם נשארו מה שהם.

ועתה נעבור לשלב הבא: תאי גזע של בהמה טמאה שמזינים אותם בחומרים צמחיים או סינטטיים ובכך מפתחים את התאים עד להיותם לבשר של ממש, האם נדון את ה'בשר' הזה כדבר של איסור המתגדל ע"י דברים המותרים, והרי הלכה היא שאין גידולי היתר מעלים את העיקר האסור⁵, ולפי זה יישארו אסורים כפי שהם, או שמא נאמר שדבר חדש הגיע לכאן, ומתקיים דין 'זה וזה גורם' שמותר⁶?

ונראה הדבר שיש לדמותם לזה וזה גורם שמותר, לפי שפנים חדשות באו לכאן - מתאי גזע שכולם שווים נעשו לתאים של בשר ממש, ומאחר וקיי"ל זה וזה גורם מותר, נמצא שאפילו אם היו תאי הגזע של טריפה או נבלה וכד' פקע איסורם והלך לו כלא היה. אולם ודאי שמין הבשר שלפנינו נשאר הוא כמקורו, וזה ברור ומוכרח.

4 נמצאת למד שבכל שלושת המקרים לעיל האדם אכל בהמה טמאה (גמל), וכל החילוק הוא מצד האכילה.

5 ראה רמב"ם כלאיים ה, כד, ומעשר שני י, טז ועוד.

6 מא"ס ה, יב; טז, יג וכד; מעשר י, טז וכלאיים ס"פ ה, וע"ז ז, יד ועוד.

כך למשל פרה שפיטמה בכרשיני עבודה זרה החלב היוצא ממנה מותר באכילה משום זה וזה גורם (ראה רמב"ם ע"ז ז, יד), אך הוא נשאר חלב שאסור לבשלו עם בשר מהתורה. וכן מאידך גיסא, גמל שפיטמו בכרשיני היתר שנים רבות, היעלה על הדעת לומר שחלבו מותר מצד זה וזה גורם - פשוט שלא, משום ש'זה וזה גורם מותר' הינו מצד האסור והמותר, אבל המין נשאר כפי מקורו: היוצא מהטמא טמא, והיוצא מהטהור טהור⁷.

נמצא לפי זה שבשר מתורבת הנעשה מתאי גזע של פרה למשל (בין שלקחו את תאי הגזע מביצה מופרית או ממקום אחר בפרה) דין הבשר הינו בשר של פרה גמור, שמינו מותר לאכילה ואסור לבשלו עם חלב מהתורה (וכן ע"ז הדרך אם חזיר חזיר אם סוס סוס וכו').

הרב הראשי הרב דוד לאו שליט"א פסק שהבשר המתורבת שמופק מתאי גזע דינו כדבר צמחי (פרווה) ולא בשרי. היוצא מדבריו שגם בשר חזיר או שקצים ורמשים יהיה מותר לאוכלם בדרך הזאת. ולדעתי הדברים תמוהים.

הרמב"ם כתב (מא"ס ג, א):

כל מאכל היוצא ממין מן המינים האסורים שלוקין על אכילתן הרי אותו המאכל אסור באכילה מן התורה, כגון חלב בהמה וחיה טמאים וביצי עוף ודג הטמאים וכו' ולכל הדברים הדומים לביצה.

ממש"כ הרמב"ם 'מאכל' דייק הרב לאו שרק מאכל נאסר ע"י התורה מדין 'יוצא', וביאר שם שזהו לשיטתו של הרמב"ם שפסק (מא"ס ד, כ) שמי רגלים של חמור מותרים וכו', עיי"ש (וכן ראיתי שדייק הרב מרדכי גרוס, קובץ בני חיל 113220 עמ" 38-39). ולענ"ד פשוט שדיוק זה טעות, שהרי להדיא כתב הרמב"ם (מא"ס א, ה) שהגדל מן הטמא טמא והגדל מן הטהור טהור. ופשוט שבפרק ג' הוא מדבר מצד איסור האכילה (ולכן נקט שם כל מאכל), אבל גם לדעתו מה שלפניך הוא כמקור שגדל ממנו, וזה ברור לחלוטין.

עוד שאל הרב לאו בתוך דבריו: אם לדוגמא ניקח תאי גזע וניצור מהם בשיתוף חומרים צמחיים נוזל הדומה לדם, האם יהיה בו איסור דם? וכאשר ניצור מהם בשיתוף חומרים צמחיים תוצר הדומה לבשר, יהיה לו דין בשר? והאם כאשר התוצר יהיה דומה לחלב או לגיד הנשה האם יקבלו איסור אחר? וכיצד נבדיל בין תוצר שהוא חלב איסור או שהוא שומן כשר כשהוא לא נמצא בתוך בעל חיים שלם? והשיב שם שנדמה שהתשובה השלילית לכל אלה ברורה, והוא מנסה למצוא לכך בסיס הלכתי,

7 ואה"נ גמל שפיטמו בכרשיני ע"ז - החלב שיצא ממנו לא יאסר משום ע"ז כדן זה וזה גורם, אבל פשוט שהחלב שלו הריהו כמינו - חלב של גמל.

עיי"ש. אבל האמת לענ"ד שהמין של הדבר נשאר מה שהיה כמו שביארנו לעיל, ולכן אם לקחנו תאי גזע של פרה ויצרנו מהם בשר, ודאי שלפנינו בשר של פרה - כי מפרה יצא כמותה, אבל אם לקחנו תאי גזע של פרה ועשינו מהם חלב או גיד הנשה אין כאן חלב של איסור או גיד של איסור, לפי שהתורה אסרה חלב של אבר מסוים וכן גיד של מקום מסוים ולא מה שלפנינו, וכן אם יצרנו מתאי הגזע של הפרה דם - אסור לאוכלו כדין דם, לפי שמה שלפנינו הינו דם של פרה.

וכן מש"כ שם שתאי הגזע חשיבי כמיא בעלמא או כדבר מסריח וכו', כל זה לא שייך לעניין הגדל מן הטמא טמא והגדל מן הטהור טהור, משום שכל המושג הזה בתחילתו הוא פגום וכטיפה מסרחת וכו'. והגע עצמך, כל בעל חי מקורו מטיפה המסרחת, ועדיין המין ממשיך כמינו, ואפילו בהמה טמאה שילדה כמין בהמה טהורה דינה שטמאה, וכן להיפך, שהגדל מן הטמא טמא והגדל מן הטהור טהור (מא"ס א, ה), וכ"ש בנידוננו. וכן הוא לעניין חוששין לזרע האב, ולעניין אותו ואת בנו (שחיטה יב, יא), וכיסוי הדם ועוד.

לכן נראה שבשר שנוצר מתאי גזע של פרה אי אפשר להגדירו כאילו נוצר מהצומח, אלא הרי הוא כמקור שגדל ממנו, אם פרה - פרה, אם חזיר - חזיר, וכן על זו הדרך.

סיכום

ראשית יש להדגיש שוודאי הוא שתאי בשר שהרבינו אותם בחומרים סינטטיים או צמחיים לא שייך לומר בהם ביטול ברוב וכד', משום שלא ביטלנו אותם ברוב אלא הרבינו אותם ברוב - וזה ברור לחלוטין.

בנוסף לזה, התבאר לעיל שהתורה שאסרה לאכול בהמה טמאה כגון גמל - כל הגמל מכלל האיסור, אלא שבדרך שבה יאכל אותו חלק של הגמל אפשר שהדבר יהיה אסור מהתורה ואפשר שלא יהיה אסור מהתורה, כגון עור חטוטרת של גמל שלא טענו עליו משא כלל איסור אכילתו הוא מהתורה. וכאשר טענו עליו משא ואינו ראוי לאכילה אלא בדוחק אינו אסור באכילה מהתורה אלא רבנן אסרוהו. הרי לפניך אותו חלק בגמל שמשנתנה דינו מצד הראויות שבו לאכילה, עכ"פ מה שלפנינו גמל הוא. וכן ע"פ יסוד זה כאשר לקחנו חלק קטן מאוד מהגמל, כגון תא מקרוסקופי של בשר הגמל, הרי לפנינו בשר גמל גמור, אלא שמצד קטנותו האוכלו אין בו איסור. וזה מצד הראויות שבו לאכילה, עכ"פ מה שלפנינו הוא חלק של גמל ללא ספק. ואה"נ אם אח"כ יחזור הדבר ויהיה ראוי לאכילה - שוב הדבר יאסר מהתורה.

וע"פ יסוד זה ידענו שאם לקחנו תא של גמל והרבינו אותו עד שנעשה חתיכה של בשר - ודאי הוא שלפנינו בשר של גמל לכל דבר שאסור לאוכלו מהתורה, משום

שעינינו רואות שהתא הזה של הבשר מכפיל את עצמו ומתרבה כפשוטו ממש בדיוק כפי שהוא מתרבה בגוף בעל החיים.

וכל זה בתאי בשר, אבל כשלקחנו תאי גזע - כאן יש להבהיר עוד יסוד חשוב. תאי גזע שהרבינו אותם ואח"כ גרמנו להם להתמייין לתאי בשר למשל, אכן נראה הדבר שפנים חדשות באו לכאן, ולכן אפשר לדמות את זה לסוגית זה וזה גורם שמותר, וכמש"כ לעיל. ולכן אה"נ אם תאי הגזע הראשונים היו תאי גזע של טריפה וכו' אח"כ התוצר היוצא הריהו כפנים חדשות ופקע מהם איסור הטרפה. אמנם עכ"פ מין הדבר נשאר כמות שהוא, אם פרה פרה אם חזיר חזיר (לפי שהכל הוא מין הפרה - כמו שיש בשר של פרה יש שומן של פרה ויש תאי גזע של פרה).

ולעצם הקושיא היכן א"כ החלב והדם וגיד הנשה וכו', צ"ל שתאי גזע של פרה למשל כשהרבינו אותם וגרמנו להם להתמייין לבשר הרי לפניך בשר של פרה. וכשהרבינו אותם וגרמנו להם להתמייין לגיד הרי לפניך גיד של פרה, וכשהרבינו אותם וגרמנו להם להתמייין לשומן הרי לפניך שומן של פרה, וכשהרבינו אותם וגרמנו להם להתמייין לדם הרי לפניך דם של פרה - וכולם מותרים לאכילה חוץ מהדם, לפי שבשר של פרה מותר באכילה וגיד של פרה מותר באכילה (התורה אסרה רק גיד ספציפי של הפרה) ושומן של פרה מותר באכילה (שכן ג"כ התורה אסרה שומן של אברים מסוימים בפרה ולא שומן בכללו), אבל הדם אסור לאוכלו בכה"ג שכן התורה אסרה דם של פרה בכללו.

העיקרון הוא שתהליך התרבותם והתמיינותם של תאי הגזע הוא תהליך טבעי בבעלי החיים, והטכנולוגיה המתקדמת מאפשרת מציאויות חדשות, אבל למעשה אין כאן חדש - נמשך התהליך הטבעי שתאי הגזע שבביצית המופרית מתרבים ואח"כ מתמיינים עד שנעשים לרקמה חדשה של בעל חיים, וגם עתה אנו משתמשים בדיוק בתהליך הזה בדרך שאנחנו מעדיפים אותה. הכלל העולה הוא שבשר מתורבת הנעשה בתהליך הנ"ל מתאי גזע דינו כבשר גמור של אותה בהמה שממנה הגיעו תאי הגזע. אולם אם הוא נעשה מתאי גזע של איסור כגון טריפה וכו' האיסורים שהיו בו פוקעים ממנו עקב התחדשותו כדין זה וזה גורם שמותר.

